

УДК 316.6

DOI <https://doi.org/10.51547/ppp.dp.ua/2021.3.16>

Нікольська Анна Дмитрівна,
аспірант кафедри практичної психології
Київського університету імені Бориса Грінченка
ORCID ID: 0000-0001-6465-9558

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ПСИХОМЕТРИЧНИХ МОЖЛИВОСТЕЙ МЕТОДИК ДОСЛІДЖЕННЯ СТУПЕНЯ ЗАДОВОЛЕНОСТІ ПОТРЕБ

COMPARATIVE ANALYSIS OF PSYCHOMETRIC POSSIBILITIES METHODS OF RESEARCH OF THE DEGREE OF SATISFACTION OF NEEDS

У статті проведено порівняльний аналіз двох найчастіше використовуваних методик, спрямованих на дослідження ступеня задоволеності потреб особистості, – «Ієрархія потреб» у модифікації І.А. Акіндінової та «Методики експрес-діагностики потреб і мотиваційної сфери особистості MQT – Maslow quick test» (А. Чапман). За допомогою кількісної та якісної обробки отриманих результатів було визначено переваги й недоліки кожної з методик і зроблено вибір на користь однієї з них. За допомогою методів математичної статистики проведено порівняльний аналіз між схожими шкалами. Результати демонструють, що між шкалами методик є незначні розбіжності. Проте шкали зі схожими назвами корелюють між собою, що дає змогу говорити про можливість використання методики на розсуд дослідника.

У статті представлено опис пілотного дослідження, яке було проведено з метою визначення методології, яка найкращим чином відповідає меті вивчення потреб окремої людини. Однак широкий спектр запропонованих методів породжує проблему пошуку дійсного й надійного інструменту дослідження, адекватного його меті. Таким чином, готуючись до емпіричного дослідження, експериментатор повинен уважно прочитати не тільки опис методу та його тлумачення, а й дослідження вчених, які мали на меті перевірити правильність запропонованих психодіагностичних методів. Тому мета статті – розглянути особливості тестових методів дослідження сфери потреб особистості, емпірично порівняти діагностичні можливості методик «Ієрархія потреб» у модифікації І.А. Акіндінової та «Методики експрес-діагностики потреб і мотиваційної сфери особистості MQT – Maslow quick test» (А. Чапман). Основними методами для виконання поставленого завдання є загальнонаукові методи синтезу, порівняння, узагальнення; використано методи кількісної обробки, математичної статистики.

Ключові слова: потреби, споживачі, діагностика потреб, ієрархія потреб, психологічна діагностика.

The article presents a comparative analysis of the two most commonly used methods aimed at studying the degree of satisfaction of individual needs – “Hierarchy of needs” in the modification of I.A. Akindinova and “Methods of rapid diagnosis of needs and motivational sphere of personality MQT – Maslow quick test” (A. Chapman). With the help of quantitative and qualitative processing of the obtained results, the advantages and disadvantages of each of the methods were identified and a choice was made in favor of one of them. Using the methods of mathematical statistics, a comparative analysis between similar scales. The results show that there are slight differences between the scales of methods. However, scales with similar names correlate with each other, which allows us to talk about the possibility of using the method at the discretion of the researcher.

The article describes a pilot study that was conducted to determine the methodology that would best meet the goal of studying the needs of the individual. However, the wide range of proposed methods raises the problem of finding a valid and reliable research tool that is adequate to its purpose. Thus, in preparation for an empirical study, the experimenter should carefully read not only the description of the method and its interpretation, but also the research of scientists who aimed to verify the correctness of the proposed psychodiagnostic methods. Therefore, the purpose of the article is to consider the features of test methods for studying the sphere of personality needs, to empirically compare the diagnostic capabilities of the methods “Hierarchy of needs” in the modification of I.A. Akindinova and “Methods of rapid diagnosis of needs and motivational sphere of personality MQT – Maslow quick test” (A. Chapman). The main methods for performing the task are general scientific methods of synthesis, comparison, generalization; methods of quantitative processing, methods of mathematical statistics are used.

Keywords: needs, consumers, diagnostics of needs, hierarchy of needs, psychological diagnostics.

Частіше за все науковцями потреба розглядається або як залежність (мається на увазі залежність організму від умов його існування) або як

потреба (виживання організму в конкретних умовах, на які вона не впливає). Дослідженням потреби як залежності займалися Б.І. Додонов [1], П.А. Рудик

[2] та інші, потреби як нужди – Л.І. Божович, [3], С.Л. Рубінштейн, [4]. Д.М. Узнадзе [5], С.Д. Максименко [6] та інші.

Дослідження потреб є основним елементом у вивченні мотиваційної сфери особистості. Разом із теорією Маслоу, дослідники часто звертаються до теорій К. Альдерфера, Д. Мак-Келланда, Ф. Герцберга, кожна з яких цілісно описує мотиваційну сферу, по-різному називаючи її змістовні елементи. Порівняємо їх за допомогою таблиці (Таблиця 1).

Сучасні дослідження зарубіжних науковців дозволяють розглядати такі аспекти мотиваційної сфери життя людини, як «потреби в автономії», «потреби у компетенції» та «потреби у взаємозв'язках» [7], наголошуючи, що їхня підтримка й задоволення пов'язані з тенденціями культурного розвитку суспільства та забезпечують розвиток, адаптацію та благополуччя спільнот [8].

Отже, потреба є одним з основних чинників формування мотиваційної сфери особистості. Так, В.О. Толочек [9] зазначає, що в основі мотивації як процесу, лежать мотиви, які є динамічними утвореннями особистості. Поняття мотиву охоплює три взаємопов'язаних аспекти:

1. Внутрішні спонукання, пов'язані з необхідністю задоволення фізичних, соціальних і духовних потреб.

2. Конкретне «предметне» втілення (така взаємодія з оточуючим світом, що сприймається людиною за необхідна, бажана, цінна).

3. Усвідомлення людиною мети її діяльності.

У нашому дисертаційному дослідженні, спрямованому на визначення актуальних потреб споживачів, постала проблема вибору між методиками «Ієрархія потреб» у модифікації І.А. Акіндінової та «Методикою експрес-діагностики потреб і мотиваційної сфери особистості MQT – Maslow quick test» (А. Chapman) [10].

Вибір саме цих двох методик як таких, що відповідають меті дослідження, був пов'язаний із такими факторами:

1) методики мають інтегративний характер, тому охоплюють максимально широкий спектр потреб особистості;

2) шкали методик є метричними, належать до інтервальної шкали, що робить можливим використання параметричних математико-статистичних методів обробки даних;

3) методики розроблені на достатньому рівні й у своєму описі дають змогу ознайомитися з інформацією психометричного характеру;

4) через те, що методики є аналогічними й шкали методик мають деякі збіги, дослідник має проблему вибору найбільш надійної та валідної з них.

Як вже зазначалося, першою є методика «Ієрархія потреб» у модифікації І.А. Акіндінової. У різних джерелах вона має й інші назви, що відбивають її суть: «Піраміда потреб», «Методика актуальності основних потреб», «Парні порівняння».

Методика призначена для діагностики актуальності потреб: достатнє для досліджуваного матеріальне положення, потреба в безпеці, потреба в міжособистісних зв'язках, потреба в повазі з боку оточуючих, потреба в самореалізації, і дозволяє виявити базові потреби – мотиватори як особистості, так і групи. Досліджуваному пропонується 15 тверджень. Завдання полягає у порівнянні цих тверджень попарно між собою та виділення пріоритетного з пари у ході співставлення першого твердження з другим, потім - першого твердження з третім і так далі. Робота виконується таким чином, щоб усі твердження були порівняні між собою.

Можливим є індивідуальне й групове використання, але у другому випадку кожному досліджуваному має бути надано окреме місце для виконання завдання. Таку методику можна використовувати для оцінки мотиваційного клімату всередині організації. Тривалість заповнення не більше 20–25 хвилин. Якщо в процесі роботи у досліджуваних виникають запитання, експериментатор дає роз'яснення.

Другою розглянемо «Методику експрес-діагностики потреб і мотиваційної сфери особистості MQT – Maslow quick test» (А. Chapman). Методика містить такі діагностичні шкали.

Таблиця 1

Порівняльний аналіз теорій людської мотивації

Теорія людської мотивації А. Маслоу	Теорія ERG К. Альдерфера	Теорія трьох потреб Д. Мак-Келланд	Теорія двофакторної мотивації Ф. Герцберг
Потреба самовираження	Потреба в зростанні	Потреба в досягненні	Мотивуючі фактори
Потреба визнання та поваги	Потреба у зв'язку	Потреба у володінні	
Потреба у приналежності до соціальної групи			Потреба існування
Потреба у безпеці			
Фізіологічні потреби			

Потреба в безпеці – розуміється як бажання забезпечити собі майбутнє, зміцнити своє становище, уникати неприємностей. Є більш довготривалою у порівнянні з базовими життєвими потребами. Соціальні потреби - бажання мати гарні стосунки з людьми, мати хороших співрозмовників, бути зрозумілим іншими, бути частиною групи однодумців, бути потрібним членом групи, до якої належить особа. Потреба в повазі збоку – бажання домогтися визнання і поваги, підвищувати рівень майстерності й компетентності, забезпечити собі суб’єктивно достатнє матеріальне та соціальне становище, мати вплив на події власного життя та діяльність близького оточення. Потреба в самореалізації - бажання розвивати свої сили і здібності, використовувати їх для досягнення цілей, прагнути до нового і незвіданого, займатися справою, що вимагає повної віддачі, мати успіхи у різних соціальних ролях.

Дослідження проводилось у січні-лютому 2020 року. У дослідженні взяло участь 20 осіб віком від 22 до 52 років. Серед них – 9 чоловіків та 11 жінок. Вищу освіту мають 16 осіб, 2 особи закінчили ПТУ, 2 особи мають базову середню освіту.

Результати аналізу отриманих даних з методики «Ієрархія потреб» наведено в таблиці 2.

З отриманих результатів можна зробити висновок, що найбільш задоволеною для досліджуваних є потреба в безпеці, у більшості досліджуваних частково задоволені потреби у матеріальних благах, а також існує невелика кількість осіб, які прагнуть до задоволення потреб у самореалізації та безпеці. Відсоткове співвідношення результатів за шкалами представлено на рис. 1.

Далі наведено результати застосування на такій вибірці аналогічної методики – «Методику експрес-діагностики потреб і мотиваційної сфери особистості MQT – Maslow quick test» (А. Chapman).

Таблиця 2

Досліджувані з різними рівнями задоволеності потреб за методикою «Ієрархія потреб» у модифікації І.А. Акіндінової

	Матеріальне становище	Потреба в безпеці	Потреба в міжособ. зв.	Потреба в повазі	Потреба в самореаліз.
Повністю задоволена потреба	-	-	4	1	-
Частково задоволена потреба	15	15	11	19	10
Незадоволена потреба	5	5	5	-	10

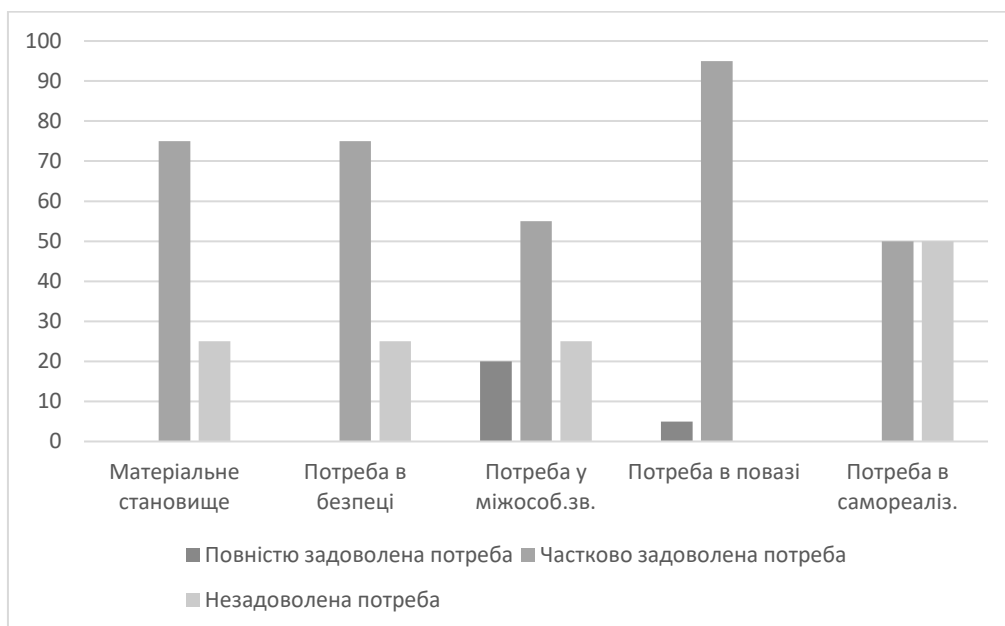

Рис. 1. Відсоткове співвідношення результатів за шкалами методики «Ієрархія потреб».

За другою методикою маємо дещо іншу картину: потреба в безпеці та потреба в самореалізації реалізована у більшості на середньому рівні, також для невеликої кількості респондентів наявний дуже високий рівень потреби у безпеці й у досягненнях. На дуже низькому рівні у великій частині досліджуваних знаходяться соціальні потреби. Відсоткове співвідношення результатів за шкалами представлено на рис. 2.

Наступним кроком дослідження стало порівняння двох методів за допомогою методів математичної статистики [11]. Для цього нами було обрано t-критерій Стьюдента для незалежних вибірок і коефіцієнт рангової кореляції r_s Спірмена.

За допомогою t-критерію Стьюдента ми перевірили наше припущення про те, що існують відмінності між методиками «Ієрархія потреб» І.А. Акідінової та «Методикою експрес-діагно-

тики потреб і мотиваційної сфери особистості MQT – Maslow quick test» (А. Чапман). Для цього висунули гіпотези :

H_0 – відмінності між методиками відсутні.

H_1 – відмінності між методиками наявні.

За допомогою коефіцієнту рангової кореляції r_s Спірмена ми перевірили наше припущення про те, що існує певний взаємозв'язок між аналогічними шкалами методик. Для цього висунули гіпотези :

H_0 – кореляція між аналогічними шкалами методик відсутня.

H_1 – кореляція між аналогічними шкалами методик існує.

Як видно з таблиці 4, існують статистично значущі розбіжності між шкалами, які корелюють між собою (Соціальні потреби та потреби у повазі та визнанні). Інші шкали мають певні відмінності. Завдяки використанню методів математичного аналізу, можемо зробити такі висновки:

Таблиця 3

Кількість осіб, що мають різні рівні задоволеності потреб за «Методикою експрес-діагностики потреб і мотиваційної сфери особистості MQT – Maslow quick test» (А. Чапман)

	Потреба в безпеці	Потреби соціальні	Потреба в досягненнях	Потреба в самореалізації
Дуже високий рівень	3	-	4	-
Високий рівень	2	5	6	-
Середній рівень	9	6	5	14
Низький	4	-	4	4
Дуже низький	2	9	1	2

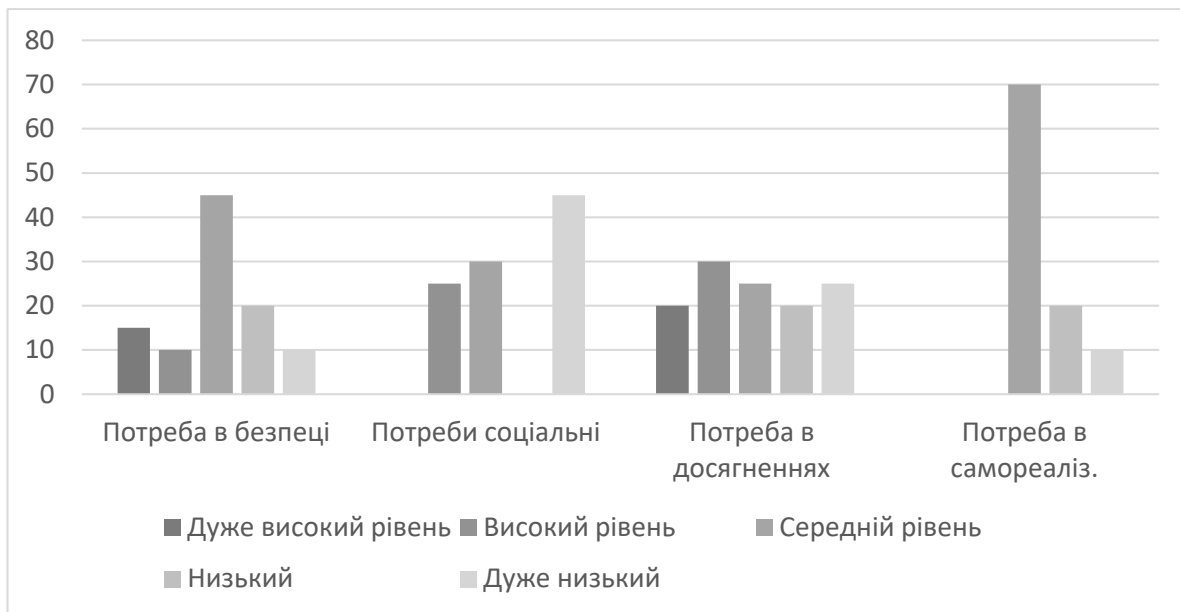

Рис. 2. Відсоткове співвідношення результатів за шкалами «Методики експрес-діагностики потреб і мотиваційної сфери особистості MQT – Maslow quick test» (А. Чапман).

**Порівняння результатів за методиками «Ієрархія потреб» І.А.Акідінової та
«Методикою експрес-діагностики потреб і мотиваційної сфери особистості
MQT – Maslow quick test» (А. Chapman)**

	Потреба в безпеці (І.А. Акідінова) – Потреба в безпеці (MQT)	Потреба в міжособистісних зв'язках (І.А. Акідінова) – Потреба соціальна (MQT)	Потреба в повазі збоку (І.А.Акідінова)–Потреба в самоствердженні (MQT)	Потреба в самореалізації (І.А.Акідінова)–Потреба в самоактуалізації (MQT)
t-критерій Стьюдента Критичні значення $p \leq 0.05$ - 2.02; $p \leq 0.01$ - 2.71	t = 2.6 Зона невизначеності. Приймається альтернативна гіпотеза Рівень значимості $p < 0,05$.	t = 2.9 Зона значимості Приймається альтернативна Гіпотеза. Рівень значимості $p < 0,01$.	t = 1.1 Зона незначимості Приймається гіпотеза H_0 про відсутність відмінностей	t = 3.6 Зона значимості. Приймається альтернативна гіпотеза Рівень значимості $p < 0,01$.
Коефіцієнт кореляції r_s Спірмена. $p \leq 0.05$ - 0.45; $p \leq 0.01$ - 0.57	$r_s = 0.344$ H_0 приймається. Кореляція між шкалами не досягає рівня статистичної значущості.	$r_s = 0.497$ H_0 відкидається, приймається H_1 . Кореляція між шкалами статистично значуща.	$r_s = 0.581$ H_0 відкидається, приймається H_1 . Кореляція між шкалами статистично значуща.	$r_s = 0.366$ H_0 приймається. Кореляція між шкалами не досягає рівня статистичної значущості.

– Шкали «Потреба в безпеці» (методика І.А. Акідінової) та «Потреба в безпеці» (методика MQT): мають статистично значущі відмінності. Водночас існує незначний рівень прямої кореляції між шкалами, що свідчить про невеликий рівень взаємної пов'язаності явищ, які визначаються шкалами. Це може свідчити про різне семантичне наповнення запитань у двох ідентичних шкалах, наслідком якого є незначні відмінності в оцінці ступеня вираженості досліджуваної ознаки;

– Шкали «Потреба в міжособистісних зв'язках» (І.А. Акідінова) – «Потреба соціальна» (MQT) мають статистично значущі відмінності. Водночас існує достатній рівень прямої кореляції між шкалами, що свідчить про високий рівень взаємної пов'язаності явищ, які визначаються шкалами. Це може свідчити про схоже семантичне наповнення запитань у двох ідентичних шкалах методик, а також про силу і стабільність цієї потреби у багатьох членів такої вибірки;

– Шкали «Потреба в повазі збоку» (І.А. Акідінова) та «Потреба в самоствердженні» не мають статистично значущих відмінностей. Такий результат підкріплений високим коефіцієнтом кореляції, що свідчить про ідентичність шкал і можливість їх взаємної заміни;

– Шкали «Потреба в самореалізації» (І.А. Акідінова) «Потреба в самоактуалізації» (MQT) мають статистично значущі відмінності

й слабку позитивну кореляцію, що не досягла рівня статистичної значущості. Це може свідчити про те, що схожі шкали двох методик вивчають дещо різні аспекти одного й того ж явища.

Висновки й пропозиції. Таким чином, нами було визначено, що, не зважаючи на ідентичні назви шкал у двох методиках, існують відмінності між якістю вимірювання одного й того ж явища. Зважаючи на те, що між усіма схожими шкалами існує позитивна кореляція, тобто вони не мають яскраво виражених протиріч, вважаємо за доцільне використовувати в дослідженні потреб особистості методику «Ієрархія потреб» у модифікації І.А. Акідінової. Окрім наведених вище шкал, ця методика також має шкалу «Матеріальне благополуччя», що також є важливою для багатьох досліджуваних. Проте, обговорюючи результати нашого подальшого дослідження вважаємо за доцільне зазначити, що для повного вивчення питання про ступінь задоволеності потреб досліджуваних, варто використовувати «Методику експрес-діагностики потреб та мотиваційної сфери особистості MQT – Maslow quick test» (А. Chapman).

Звертаючи увагу на наявність великої кількості у методів вимірювання аксіологічної сфери особистості, зокрема ступеня задоволеності потреб особистості, ми дослідили доцільність використання

методик «Ієрархія потреб» І.А. Акідінової та «Методику експрес-діагностики потреб і мотиваційної сфери особистості MQT – Maslow quick test» (А. Шарман). Отримані результати продемонстрували, що між шкалами методик є розбіжності, які можуть виникнути через різне

формулювання запитань досліджуваному. Проте, не зважаючи на розбіжності, схожі шкали корелюють між собою, що дає змогу говорити про можливість використання будь-якої із цих методик з урахуванням того, що кожна методика може вивчати один з аспектів досліджуваного явища.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Додонов Б.И. Потребности, отношения и направленность личности. *Вопросы психологии*. 1973. № 1. С. 18–28.
2. Рудик П.А. Мотивы поведения и деятельности. Москва, 1988. 136 с.
3. Божович Л.И. К развитию аффективнопотребностной сферы человека. *Проблемы общей, возрастной и педагогической психологии*. Москва : Педагогика, 1978. С. 168–179.
4. Рубинштейн С.Л. Проблемы общей психологии. Москва : Педагогика, 1973. 424 с.
5. Узнадзе Д.Н. Психология установки. Санкт-Петербург : Питер, 2001. 416 с.
6. Максименко С.Д. Загальна психологія : навчальний посібник. 3-тє вид. Київ : Центр учбової літератури, 2008. 272 с.
7. Deci E.L., Ryan R.M. The “what” and the “why” of goal pursuits: Human needs and the self-determination of behavior. *Psychological Inquiry*. 2000. No. 11. P. 227–268.
8. Ryan R.M., Deci E.L. Self-determination theory: Basic psychological needs in motivation, development, and wellness. New York : Guilford Publishing, 2017. 756 p.
9. Толочек В.А. Современная психология труда : Учебное пособие. Санкт-Петербург : Питер, 2005. 479 с.
10. Charman A. Quick Self-test Based on the Adapted 8-stage Hierarchy of Needs. 2003.
11. Сидоренко Е.В. Методы математической обработки в психологии. Санкт-Петербург : Речь, 2002. 350 с.